

Членуването в СБКЕ

1. Членуване в мъжки род.

Ако думата в изречението се замества с **ТОЙ**, се членува с пълен определителен член (-ът, -ят).

Ако думата се замества с **НЕГО**, се членува с кратък член (-а, -я).

Писателят(**ТОЙ**) подписа романа(**НЕГО**).

ТОЙ=ПЪЛЕН ЧЛЕН

НЕГО=КРАТЪК ЧЛЕН

Ученикът *попита* учителя. (съществително=подлог)

При инцидент се *обръщайте* към дежурния учител. (прилагателно=определение)

Дванадесетокласникът е *футболистът*, *когото* наградиха. (същ=съст. именно сказуемо)

Първият е *най-важният*. (числително име=подлог)

За *отпуска* трябва да се *попита* *директорът*. (страдателен залог)

Трябва да *попита*ме *директора*.

Това ли е *новият* роман на *писателя*?

-ЯТ, -Я или -ЪТ, -А

(зет, огън, лакът, път, цар, крал, нокът, кон, сън, ден) – членуват се с -ЯТ, -Я

Падна ми *нокътят*.

Зетят ни е *най-добрият*.

Вратарят *хвана* *дузпата*.

СЪЩ. ИМЕНА, означаващи лица и завършващи на **-ТЕЛ, -АР, -ЯР** (учител, козар, коняр)

учителят, козаря, конярят, юбиляря

(Но – двигателят, съединителя, т.е. също и някои завършващи на –ТЕЛ предмети)

Същ. имена за предмети (които не са лица) букварът, пазарът, катинарът и др. се членуват с –а, –ЪТ

Членуване на собствени имена

Членуването не зависи от ролята на думата в изречението и се членува винаги по един и същи начин (т.е. традиционно)

Петър Моканина, *Иван Краличът*

Географски названия: *Леденика*, *Предела*, *Хисаря*, *Долът* и др.

2. Членуване в женски род

Определителен член –ТА

През нощта е *дошла* *пролетта*.

Тя *огледа* *пустошта*.

Упражнение

Обикновено шофьор_ гледаше през прозореца.

Боли ме лакът_ .

Дали ще се поправи мотор_ , не знам.

Писател_ е революционер_ , който преминава Дунава.

Леяр_ включи двигател_ .

Работник_ трябваше да поправи покрив_ .

Спешно трябва да се поправи покрив_ .

Коняр_ изведе кон_ .

Пещ_ се нагорещи.

Изгорих си нокът_ на свещ_ .

Беше чествана 40-годишнината на юбиляр_ .

Майка ми е най-страхотни_ човек на свет_ .

Зелени_ кон е по-добър от оранжеви_ .

Мотор_ беше ремонтиран от майстор_ .

Между шофьор_ и полица_ започна спор_ .

Не оставяйте препарат_ да действа повече от 20 минути.

Звучни съгласни звукове

Проверка се прави, като се сетим за форма на думата, в която след звучния съгласен стои гласен звук.
КораБИ, прилиВИ, наниЗИ, върЗан

Променливо “Я”

Когато не е под ударение и следва мека сричка (съдържаща **е, и, я, ю, ч, ж, ш, й**), е **Е**
бял-бели, желязо-железар, мляко-млечен, пях-пей, млях-меля
бесен-бясна...

Но...хлебен, цветен, гневен, местен, среден, стоя-стояли – изкл. от правилото

Има много изключения от правилото за променливото Я!

НЯКОЛКО- и НЕКОЛКО- дублети (неколкодневен – няколкодневен)

Същ. имена, завършващи на –ОСТ от причастия: *припряността, закостенялостта* – изкл. въпреки ударението

Същ. имена на –ОСТ *вярност - верността, цялост - целостта*

Замяна на А-Ъ

Ако в мн. ч. изпада гласният звук, означава, че той е Ъ

рекъл-рекли, донесъл-донесли, храбър-храбри, мокър-мокри

Ако в мн. ч. не изпада гласният звук, то той е А

плакал-плакали, писал-писали, питал-питали

Думи, завършващи на –ИЗЪМ: хуманизъм, реализъм, идеализъм-идеализмът

“И” или “Й”

Единствено число Й: кой, някой, критерий, чий, чийто

Множествено число И: кои, някои, критерии, чии, чиито

Мъжът, чиито обувки бяха кафяви, се появи.

За да се направи проверка дали е И, или Й, може думата да се раздели на срички. Й не образува сричка.

Сричка образуват само а, ъ, о, у, е, и (ю, я)

ка-ми-он, ба-сейн, ха-зя-ин

“ЪО” или “ЙО”

Когато пред тази сричка стои гласен звук, пишем ЙО: Пейо, Зайо

Когато е съгласен ЪО: шофьор, парламентьор

Подвижно “Ъ” в групите -ръ-, -ър-, -лъ-, -ъл-

1. Многосрични думи

– ако следва една съгласна, се пише –**ър**, -**ъл**: дърво, върба, гълтам, мълча

- ако следват две или повече съгласни –**ръ**, -**лъ**: дръвник, Връбница, глътна, млъкна

(Но повърхност, мъртви, стръкове)

2. Едносрични думи

-ръ, -лъ: връх, гръд, връв, трън, пръв, прът, глъч, плъх (върха, първи - многосрични)

(Но бърз, сърп, жълт, вълк)

- когато едносрична дума е втора съставка на сложна дума, тя не се променя: двугръб, островръх

(Но двугърби, островърхи – втората съставка в думата става многосрична)

3. Глаголи, завършващи на –ВАМ, заразват непроменени -ръ-, -ър-, -лъ-, -ъл-

довърша-довършвам, разбъркам-разбърквам, прекърша-прекършвам, скълцам-скълцвам

Правопис на думи, съдържащи –ЕЯ, - ИЯ

1. При звателни форми от имена на –ЕЯ, -ИЯ, Я се заменя с ЙО

България-Българийо, Мария-Марийо

2. В средата на прилагателни, образувани от чужди думи, завър. на –ИЯ, Я се заменя от А:

материя-материален, бактерия-бактериален, Италия-италиански, социален, официален, пиано, инициатива

(Изкл. София-софиЯнец, християнски, кочиЯш)

Когато думата завършва на Я и се членува, остава Я – материята, бактерията

Учтиви форми при прилагателни и причастия

1. Минали деятелни причастия (на –ла, -ло, -л)

Господине, Вие сте *казали* това.

Госпожо, бихте ли *били* така добра да дойдете!

Госпожице, кога сте се *завърнали*?

...ходили сте, ...започнали сте, ...срещали сте се...

При учтивите форми причастията, завършващи на Л, ЛА, ЛО, са в мн. ч. –ЛИ

2. Прилагателни и други причастия

Госпожо, Вие сте добра, ...смела, ...мила, ...хубава.

Господине, Вие сте поканен, ...излъган.

При учтивите форми прилагателните и другите причастия се съгласуват с подлога по род.

Слято и разделно писане на отр. частица **НЕ**

Слято писане

1. Съществителни имена

недоверие, неистина, неприятел, нещастие

(Но...Не истина, а лъжа.)

2. Прилагателни имена

неверен, неръждаем, недобър, некрасив

(Но...Не добър, а лош.)

3. Наречия

неведнъж, невярно, ненапразно, недобре

(Но...Не веднъж, а два пъти.)

4. Сег. деятелно причастие

незрящ, невиждащ, неможещ

5. Мин. св. деятелно причастие

неуспял, незрял, нечул (Пишат се слято, когато са в ролята на определения – **неуспял** политик, **незрял** младеж)

Когато се използват като сказуеми (преизказно наклонение), те се пишат отделно – Юнакът **не успял** да пристигне навреме; Дядото **не чул** сигнала.

6. Мин. страдателно причастие

необлечен, ненаучена, необут, нечут

Разделно писане

1. Мин. несв. деятелно причастие

не зреел, не ходел, не четял

2. Деепричастие

не ходейки, не виждайки, не можейки, не гледайки

Когато деепричастието (или глаголът) започва с НЕДО-, се пише слято

недвиждайки, недоспивайки, недочувайки

недвиждащ, недочуващ – сег. деят. прич.

3. Глаголи

не ходя, не виждам, не мога, не трябва

(Но...нехая, негодувам, недей, ненавиждам)

Когато думата не съществува без НЕ, тя се пише слято.

При глаголите важи правилото за НЕДО-...недочувам, недвиждам, недоспивам

(Но... Не допринесох с нищо за нейния провал. Не договорих добри условия.)

Слято и отделно писане на числителни имена

1. Когато числителното име е една дума, се пише слято в прилагателни имена:

петгодишен, единадесетметров, четиридесетдневна, първомайски, седемкратно (прил. име)

двадесетгодишнина (същ. име)

2. Когато числителното е изразено с две и повече думи, се пише отделно:

тридесет и две годишна, двама и три метра, сто и петдесет годишнина

3. Когато числ. име е изразено с цифри, се пише полуслято:

20-годишнина, 5-дневен, 34-кратен, 88-годишен

Двойни съгласни

Двойно Н (НН) при прилагателни имена, завършващи в м.р. на -НЕН -ЕН

Когато прилагателното завършва на –НЕН, се пише НН: съвремеНЕН - съвремеННА, цеНЕН - цеННИ,

Когато прилагателното завършва на –ЕН, се пише Н: обикновеЕН - обикновеНА, фин - фиНИ, рождеЕН -

рождеНИ

военнопленник, поклонник, въстаник

имени дни, именно, именно сказуемо

машиНостроителен, защото е от машина, а не от машинен

подавам (и подавам), наддавам, преддверие,

беззъб, беззаконие, отгук

Представки

пред-ставка, зад-очен, из-земвам, из-зад, под-палвам, над-граждам, над-превара, съ-ответен, съ-пруг, с-града, въз-главница, въ-станик, по-тискаме, об-вивка, у-вия, о-свивам, у-свивка

Степенуване

1. Прилагателни Той е по-висок, най-хубава (пише се с малко тире)
2. Наречия Той бяга по-бързо, Тя дойде най-късно, най-вече, повече (пише се с малко тире)
3. Глаголи Най обичам да гледам кино. Най мразя да мразя. (пише се без тире)
4. Съществителни Той е по юнак. Той е по българин. (пише се без тире)

Удвояване на предлози “В” и “С”

ВЪВ се пише, когато следващата дума започва с В или Ф – във Варна, във Франция

СЪС се пише, когато следващата дума започва със С или З – със сила, със злоба

Във 2. класа. Във 2. клас. Със 70 години. – числото започва с В или С
(Когато има точка след число, то се чете като редно числително – втора, втори)

Но... Ще дойде със или без нея. Не знам дали е във, или извън страната.
(Логическото ударение пада върху ВЪВ или СЪС)

Мн. число при съществителни от м. р.

Числително име + същ. име м. р. = окончание И

десет ученици, шестима професори, четирима приятели, петима войници, единайсет учители

Същото важи и за *няколко, колко...* полицаи, доценти

(двама, трима, четирима, петима, шестима, но по-нататък е прието по-скоро седем, осем, а не седмина, осмина и т.н.)

двама синове (в речника - двама сина), трима царе, четирима зетьове,

Нелица – десет коня, стола, чина

Проверява се с два... коня, стола, чина

Окончания за 1. л. мн. ч. сег. вр. 1 и 2. спрежение

(Спрежението се проверява в 3. л. ед. ч. сег. вр. пиЕ (първо), говорИ (второ), искА, стрелЯ (трето))

пишем, четем, говорим, ходим (Е е допустимо в разговорния стил) 1 и 2. спрежение

стреляме, викаме, тичаме – 3. спрежение

Ако без Е, глаголът запазва граматическото си число, се пише без Е

(пишете – 1. л.мн.ч; пишем – 1. л.мн.ч., не се променя числото и следователно се пише без Е – ПИШЕМ)